

Конончук І. В.,

Національний університет біоресурсів і природокористування, м. Київ

СЕМАНТИЧНІ ОЗНАКИ КОНЦЕПТУ «КОХАННЯ» В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ Г. ГЕССЕ

Розглянуто численні й різноманітні емотивні номінації, що об'єднані темою «любов» і які відображують емотивну компетенцію Г. Гессе, що виявляє неповторну своєрідність його стилю і дає змогу виявити індивідуальні риси його світосприйняття.

Ключові слова: Емотивна компетенція, емоційний стан, концепт, персоніфікація.

Рассмотрены многочисленные и разнообразные эмотивные номинации, объединяемые темой «любовь» и отражающие эмотивную компетенцию Г. Гессе, что обнаруживает неповторимое своеобразие его стиля и позволяет выявить индивидуальные черты его мироощущения.

Ключевые слова: Эмотивная компетенция, эмоциональное состояние, концепт, персонификация.

The article deals with numerous emotive nominations, which are united by the theme «love» and reflect the emotive competence of H. Hesse. It reveals the unique style of the author as well as his outlook.

Key words: Emotive competence, emotional state, a concept, a personification.

Мова та її словниковий склад являють собою найкращий доказ реальності «культури» в сенсі історично переданої системи «уявлень» і «установок». Емоції не можуть бути ідентифіковані без допомоги слів, а слова належать конкретній культурі і відображають з собою культуроспецифічну точку зору. До важливих принципів, які пов'язують лексичний склад мови та культуру, А. Вежбіцкая відносить «культурну розробленість», «частотність» і принцип «ключових слів» [1]. Національно-культурна специфіка мови втілюється, насамперед, у концептах, які маркують колективну свідомість (А. Вежбіцкая, В.І. Карасік, С.Х. Ляпін, Ю.С. Степанов)

Одиницями когнітивного рівня, за Ю.Н. Карауловим, є поняття, ідеї, концепти, що складаються в більш або менш упорядковану картину світу, яка відображує ієрархію цінностей [3]. Цінності є вищими орієнтирами поведінки та являють особистісно забарвлене ставлення до світу.

З позицій мовлення концепти складають індивідуальне надбання людини і мають соціально відпрацьований, але особистісно переломлений характер. За Ю.С. Степановим, концепти являють собою згустки культури у свідомості людини; форму, в якій, вона входить у ментальний світ людини. Особливо важливою вважається теза про концепт – це за допомогою чого людина сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї [4]. Спираючись на визначення концепту, запропоноване Ю.С. Степановим, концепт – це «той» пучок уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань, який супроводжує слово... Концепти не тільки мисляться, вони переживаються. Вони – предмет емоцій, симпатій і антипатій, а іноді й зіткнень. Концепт – основний осередок культури в ментальному світі людини «[4].

У всіх концептах складаються, підсумовуються ідеї, що виникли за різних часів, у різні епохи. Для концептів важливі лише асоціації, сукупність ідей, які гармонують між собою в концептах – що «семантичних ознак» [4].

Для оповідань Г. Гессе типовими рисами є образність та метафоричність. Вивченню цієї проблеми присвячені дисертаційні дослідження Р. Каралашвілі, В.Д. Седельника, А. Г. Березино.

Нагадаємо, специфічна частина ціннісної, зокрема, індивідуальної картини світу, відображує різну номінативну щільність об'єктів, їх різну оцінну кваліфікацію, «різну комбінаторику цінностей.» Семантична щільність тієї чи іншої тематичної групи слів, деталізація найменування, виокремлення смислових відтінків є сигналом лінгвістичної цінності позамовних об'єктів [2]. До концептів, які вербалізовані у творах Г. Гессе і відповідають вищезазначеним аспектам, у першу чергу, слід віднести концепти «смерть» (Tod), «життя» (Leben), «любов» (Liebe) і «страх» (Angst) «.

Мета дослідження – дослідити концепт «кохання» та проаналізувати, яким чином він стає предметом в індивідуальній свідомості Г. Гессе.

Виклад основного матеріалу. Концепти є ключовими словами (лейтмотивами оповідання), вони структурують його цілісність, асоціативно пов'язують різні фрагменти тексту. У процесі дослідження лексико-семантичного аспекту зроблено акцент на основній мовній формі концептів, а також на пропозиції чи висловлюванні, що відображують ідею про цей концепт.

Любов є основоположним початком життя, безсумнівно її первинність у людських взаєминах. Універсальна тема любові знаходить відбиток у багатьох оповіданнях і повістях Г. Гессе, стаючи центром розповіді емоційних мікро – або макроситуацій («Die Marmorsäge», «Hans Amstein», «Der Zyklon», «Der Lateinschüler», «Neumond» etc.).

Різнманітні емотивні номінації, які об'єднані темою «любов» і відображують емотивну компетенцію Г. Гессе. Ізольовані від ситуації, вони можуть бути співвіднесені з «алфавітом» когнітивної діяльності Г. Гессе та розділені на емотивні номінації, виражені словами або словосполученнями, що відбивають будь-яке уявлення про кохання. Це (1) номінації, утворені шляхом афіксації і словоскладання, (2) ад'єктивні словосполучення, (3) словосполучення фразеологічного характеру, (4) синтаксично огорнуті номінації, що відображують уявлення про любов:

(1) *Verliebtheit, Spielerei, Leidenschaften, Liebelei, Liebhaberei, Lieblingsbände, so eine Studentenliebelei, Frauenliebe drängen, leidiges Verliebt sein, Liebesgetändel, Liebesleben, Liebesangelegenheit, Liebesabenteuer, Liebessache, Leidwesen, Wohlgefallen, Liebreiz etc.*

(2) *verliebte Paare, knabenhafte Liebeleien, süße und verderbliche Leidenschaft, rührende Rücksicht, verdoppelte Zärtlichkeit etc.*

(3) *toll machen, den Kopf vollends verdrehen, rasend verliebt sein, sich die Zeit mit Liebesgetändel vertreiben, verschossen sein, lieb haben, zum Sterben verliebt sein etc.*

(4) *Geheimnis der Liebe, sich eiligst verlieben, toll machen, etwas vom Wesen der Liebe zu erfahren, fühlen, rührend, die Tränen, fesseln, über so knabenhafte Liebeleien hinaus sein, mit allen Sinnen empfinden, eine Verlockung haben, nur sein Vergnügen im Sinne haben, der Liebhaber; keinen Schatz haben, Verhältnis anfangen, keine Erfahrung in Liebessachen haben, Verehrer, das Außerordentliche dieser Liebe begreifen, schonen, das Mädchen freien, um den Verstand bringen, nach der Frauenliebe drängen etc.*

Концепт «любов», стаючи емотемою творів, епізодів, висловлювань, притягує до себе цілу низку емоцій, які супроводжують любов (до особи протилежної статі), у численних емоційних ситуаціях конкретизують її окремі прояви, наприклад: *diese süße und verderbliche Leidenschaft, Angst, hochbeglückt, elend, untröstlich, Schmerz und Neid, begierig, Furcht, Glück, Scham, Wärme, Lust, Verlegenheit, quälen, scheu, hoffnungslos, in der Hilflosigkeit seiner Leidenschaft, Schmerz, rührende Rücksicht, Zartheit, mit verdoppelter Zärtlichkeit, Dankbarkeit, Misstrauen, leidenschaftliche Erregung Misshmut, etc.*

Любов до батьків може бути ніжною, заснованою на близькості, теплоті (*mit auf Nähe, Wärme und Gemeinschaft gegründete Zärtlichkeit lieben*), на пошані, боязкості, замилюванні (*mit einem leisen Beiklang von Ehrfurcht, von Scheu, von einer Bewunderung lieben*), до тварин – відвертою, серцевою, щирою (*aufrechtlich und herzlich; innig geliebt werden*).

Любов, відображена у творах Г. Гессе, включає не тільки міжособистісну любов, вона спрямована також на книги, на явища природи. Одним із досить стійких мотивів Г. Гессе є любов до книг, процес спілкування з якими викликає у читача такі емоції або фізіологічні прояви:

Leiden, Bedürfnis, Vergnügen, Begeisterung, Lesefieber, Jauchzen, Tränen, pietätvolle Neugierde, besessen sein.

Метафорично любов осмислюється Г. Гессе як живий організм, що росте в душі: *Ich hätte mir die leidige Verliebtheit gern mit blutenden Wurzeln aus der Seele gerissen (Hans Amstein); So fing meine Verliebtheit an, und sie wuchs bald zu einer Leidenschaft, die ich bisher noch nicht gekannt hatte (Die Marmorsäge)*. Любов володіє звуком, смачним запахом заборонених плодів, належить таємничому, загрозовому, але солодкому, привабливому світу: *Das war ein Ton aus einer fremden, verschlossenen, scheu geahnten Welt, das hatte den leckeren Duft der verbotenen Früchte, das hatte etwas Heimliches, Poetisches, Unnennbares, das gehörte in jenes dunkelsüße, schaurig lockende Gebiet (Auf dem Eise)*. Але її поклик може бути і болючим, страдницьким:... *deine Liebe ruft mir schmerzlich zu, wie ewiges Leid, wie ewiger Vorwurf. (Klingsors letzter Sommer)*.

Широко використовує Г. Гессе для вираження емоційного стану любові метафору вогню: *die Männer waren für sie entflammt (Hans Amstein); Ich verbrenne an ihr, ich kann nicht lesen mehr, nicht schlafen, nicht dichten (Der Novalis), ceimла: Das blonde Kusinchen strahlte schon so bräutlich und verschämt wie möglich (Hans Amstein)*. Любов може переживатися як хвороба:... *und ertrug von da an meine Verliebtheit wie ein Fieber oder eine Seekrankheit (Hans Amstein)*.

Модель взаємини особистості з природою («Я – ВСЕ»), в основі якої лежить любов до природи (*Liebe zur Natur*), а саме, до води, всі види якої любовно названі героєм *sor acqua*, розглянемо на прикладі емоційної ситуації, відображеної в оповіданні « Aus den Erinnerungen eines Neunzigjährigen «: *Lust an Wanderung und Landschaft, Trieb in die Ferne, Schwester Wasser, der Weggenosse, eine geliebte ältere Schwester, liebe, meine letzte Liebe* – в цих позначеннях виражається ставлення до води, однозначно оцінюється зі знаком плюс.

Емоції, які відчуває персонаж по відношенню до води, є ніжність (*das zärtliche sor acqua*), пристрасть (*meine Leidenschaft*), захоплення водою (виражається в синтаксичній побудові фраз: «*Und dann die Fischerei, vom Forellenangeln im kleinen Schwarzwaldbach bis zu den Fischzügen auf dem Meere!*»), шанування (*Verehrung*), увага (*Aufmerksamkeit*). Вустами персонажа Г. Гессе наділяє воду цілим ланцюжком епітетів, які не тільки акцентують певну ознаку в концепті «вода», а й розкривають ставлення до неї: *beweglich, weich, rein, mächtig, leuchtend, dunkel, lieb, zärtlich*. Прийом уособлення виражається в наділенні води голосом та здатністю говорити (*in wunderlichen Gesprächen mit sor acqua, sie unterhielt mich mit Geschwätz, mit Gesang*), випробовувати певні настрої (*Ich ließ mir Launen von ihr gefallen*) та емоційні стани (*ich sah sie ohne Zorn mehrmals in ausgelassener Grausamkeit mit meinem Leben spielen*), жарт (*Sie hat mir zuweilen Streiche gespielt*), нарешті, у метафоричному уподібненні води до організму, який потребує розуміння (*der tiefere, zum Verständnis zwingende Organismus*).

Любов поширюється не тільки на людей, життя, але й, однаковою мірою, на смерть: *Ich liebe dich, blonde und schwarze Frau, ich liebe alle, auch die Philister; ihr seid arme Teufel wie ich, ihr seid arme Kinder und fehlgeratene Halbgötter wie der betrunke Klingsor. Sei mir begrüßt, geliebtes Leben! Sei mir begrüßt, geliebter Tod! (Klingsors letzter Sommer)*.

У цих висловлюваннях відображена ідея єдності всього існуючого, відома з давніх часів як на Заході, так і на Сході, що відіграла значну роль у творчості Г. Гессе.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження засобів словесної образності, характерних для творчості Г. Гессе, виявили неповторну своєрідність його стилю і дало змогу виявити індивідуальні риси його світосприйняття. Емотивна компетенція Г. Гессе виявляється в умінні описати різноманітну гаму вражень, емоційних станів персонажів, в умілому використанні прийому персоніфікації, що дозволяє образно й наочно представити емоції та їх різноманітні відтінки, які зображені в тексті. Це один з багатьох етапів подальшого дослідження спадщини Гессе, що дозволяє перейти до більш складних творів у філософсько-естетичному аспекті.

Література:

1. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / пер. с англ. А. Д. Шмелева; под ред. Т. В. Булыгиной. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 263-305.
2. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке // В. И. Карасик // Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград : Перемена, 2002. – С. 166-205.
3. Караулов Ю. Н. Русская языковая личность и задачи её изучения. Ю. Н. Караулов. – М., 1989. – С. 3-8.
4. Степанов Ю. С. Константы : словарь русской культуры. Опыт исследования. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – С. 40-76.
5. Герман Гессе. Собр. соч. : в 4 т. – Петербург : Северо-Запад, 1994.